

กระบวนการฟื้นฟูศิลปะการแสดงพื้นบ้าน

FORK PERFORMING ARTS REVITALIZATION PROCESS

กัญญารัตน์ พงศ์กัมปนาท/KANYARAT PONGKUMPANAT

หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

MASTER OF EDUCATION PROGRAM, ARTS EDUCATION, FACULTY OF FINE ARTS SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY

Received: December 18, 2020

Revised: May 4, 2021

Accepted: May 11, 2021

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการฟื้นฟูศิลปะการแสดงพื้นบ้านมีเนื้อหาประกอบด้วย ภาพรวมสถานการณ์ของการแสดงพื้นบ้านในปัจจุบัน ทิศทางของการแสดงพื้นบ้านในโลกยุคใหม่ นำไปสู่กระบวนการฟื้นฟู และอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน รวมถึงเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์สืบทอด การประยุกต์ออกแบบสร้างสรรค์การแสดง และแนวคิดทฤษฎีที่นิยมใช้ในกระบวนการศึกษาค้นคว้าวิจัย โดยทำการศึกษารวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยทั้งหมด 8 เล่ม ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านการแสดงพื้นบ้านที่กำลังจะเลือนหายหรือสูญหายไป

ผลจากการศึกษางานวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อศิลปะการแสดงพื้นบ้านมีดังนี้ 1.) การมองเห็นคุณค่าของคนในชุมชน 2.) การตระหนักรู้ของคนในชุมชน 3.) การจัดการศึกษาให้กับคนในชุมชน ซึ่งกระบวนการฟื้นฟูมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้มรดกทางวัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นไม่สูญหาย แนวทางการแก้ไขปัญหาควรมีการสนับสนุนให้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัย ภูมิปัญญาการแสดงพื้นบ้าน โดยนำผลจากการทดลองสรุปเป็นองค์ความรู้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบกับใช้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ทำการศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียด ลุ่มลึก ฝังตัว จนเกิดความเข้าใจในศิลปะการแสดงพื้นบ้านอย่างถ่องแท้ แล้วนำผลการวิจัยมาใช้เพื่อปรับปรุงเสริมสร้างภูมิปัญญาศิลปะการแสดง ให้มีการยอมรับหรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน กระบวนการฟื้นฟูจะมีประสิทธิภาพนั้น ควรมีการวางแผนทางการอนุรักษ์และสืบทอดไว้อย่างเข้มแข็ง รวมถึงการประยุกต์และออกแบบสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านเพื่อเพิ่มคุณค่าใหม่ให้เหมาะกับยุคสมัย จึงจะทำให้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านสามารถปรับตัวอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: กระบวนการฟื้นฟู ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน นาฏศิลป์

Abstract

This academic paper analyzes the process of folk performing arts revitalization process with an overview of the current folk performing arts circumstances, direction of performing arts in the modern world that leads to the revitalization and conservation process of folk performing arts. This work also includes recommendations on conservation and inheritance, applications for performances creative design and popular theoretical concepts in the research process. The data used in this study were collected from 8 research papers related to the revitalization process of folk wisdom that is fading away or disappearing.

The results of the study and research found that the factors affecting folk performing arts were as follows: 1) value recognition of people in the community, 2) awareness of people in the community, 3) education of the members of the community. The revitalization process is very important to help keep

each local cultural heritage from disappearing. In an effective revitalization process, there should be a strong conservation and inheritance guideline, as well as the application and design of folk performing arts in order to add new values to suit the era; thus, allowing the folk performing arts to be able to adapt in today's society sustainably.

Keywords: Revitalization Process, Performing Arts, Folk Dance

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในยุคปัจจุบันในยุคไร้พรมแดนนับเป็นความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารแบบไร้ขีดจำกัดทำให้มีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมผ่านสื่อต่าง ๆ ไปสู่ผู้คนอย่างรวดเร็ว ทั้งวัฒนธรรมจากตะวันตกและตะวันออก ซึ่งเห็นได้ชัดจากกลุ่มของเยาวชนที่เกิดพฤติกรรมเลียนแบบการแต่งกาย หรือการเต้นเลียนแบบ (Cover Dance) ตามศิลปินเกาหลี ที่พบเห็นมากมายในปัจจุบัน

จากกระแสเหล่านี้ หลายชุมชนจึงรับเอาวัฒนธรรมดังกล่าวเข้าไปผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น หรืออาจรับเข้าไปแทนที่วัฒนธรรมเดิม แต่ในขณะเดียวกันก็มีอีกหลายท้องถิ่นต้องการกลับไปหาความเป็น “อัตลักษณ์ท้องถิ่น” หรือ “ตัวตนของท้องถิ่น” โดยการรื้อฟื้นสิ่งที่เป็นจารีตในอดีต (Traditionalism) ได้แก่ วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน รวมถึงจิตสำนึกความเป็นท้องถิ่น เป็นต้น โดยเฉพาะองค์ความรู้ที่เรียกว่า “ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน” เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมสำคัญที่สร้างขึ้นทั้งเพื่อสรรสร้างความสุข ความสุขให้กับผู้คน และบ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของผู้นั้นในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่มีความหลากหลายและเชื่อมโยงกับความเป็นศิลปวัฒนธรรมไทย อันมีคุณค่าในด้านการจัดการความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนบนพื้นฐานของความรื่นเริงสนุกสนาน ซึ่งแฝงด้วยความเชื่อ พิธีกรรม ภูมิปัญญา ความรู้ การใช้ภาษาอันเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชนท้องถิ่น หากไม่มีการอนุรักษ์สืบทอดก็จะทำให้รากเหง้าของท้องถิ่นนั้นสูญหายไปจากชุมชนขาดความเป็นตนเอง จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษากระบวนการสืบทอด อนุรักษ์ และฟื้นฟู ให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ตระหนักถึงคุณค่าของศิลปะการแสดงพื้นบ้านในท้องถิ่นของตนเอง

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้เขียนมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “กระบวนการฟื้นฟู” (Revitalization) ศิลปะการแสดงพื้นบ้านในยุคปัจจุบัน ได้ทำการศึกษาทางวิจัย

ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟู การสืบทอด การประยุกต์ การสร้างสรรค์ และการเลือกใช้แนวคิดทฤษฎีที่เหมาะสมกับการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดง ข้อมูลดังกล่าวจะประโยชน์ในการฟื้นฟูศิลปะการแสดงพื้นบ้านในอนาคตได้ และเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์สืบสานศิลปะการแสดงพื้นบ้านอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติต่อไป

สถานการณ์ของการแสดงพื้นบ้านในปัจจุบัน

ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน หรือนาฏศิลป์ไทยพื้นบ้านเป็นการแสดงที่มีการละเล่นระหว่างประชาชนในแต่ละท้องถิ่น เพื่อความรื่นเริงในฤดูเทศกาลต่างๆ (ปิยวดี มากพา, 2555:112) ศิลปะการแสดงพื้นบ้านนับได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น เป็นสิ่งจรรโลงใจให้แก่ผู้ชมการแสดง เรียกได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่รังสรรค์มาเพื่อความบันเทิงสนุกสนาน และยังสอดแทรกแง่คิด คติธรรม สะท้อนให้เห็นมุมมองการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น (ธัญพงศ์ สารรัตน์, 2561:339)

การแสดงพื้นบ้านมีความพิเศษอยู่ที่ความเรียบง่ายและเข้าถึงได้ง่ายเมื่อเทียบกับการแสดงศิลปะชั้นสูง โดยมีการปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่การแสดงพื้นบ้านปรากฏอยู่ รวมถึงมีการนำสิ่งแวดล้อมรอบตัวในวิถีชีวิตแต่ละภาคมาสร้างสรรค์ศิลปะแขนงนี้ให้มีเครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรี ตลอดจนท่าทางการร่ายรำที่งดงาม (อานันท์ นาคคง, 2562: ออนไลน์)

ปัจจุบันการแสดงพื้นบ้านนั้นมีมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ใช้ต้อนรับนักท่องเที่ยว ใช้แสดงในงานเทศกาลและประเพณี หรือสามารถใช้เป็นกิจกรรมบันเทิงและสันทนาการที่สร้างรายได้ให้ชาวบ้าน เป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนและชุมชนได้เป็นอย่างดี หากแต่ในสถานการณ์ปัจจุบัน การแสดงพื้นบ้านหลายอย่างกำลังเลือนหายไปด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ที่ถาโถมเข้ามาอย่างรวดเร็ว จนน่าเป็นห่วงว่าสถานภาพของการแสดงพื้นบ้านของไทยจะเป็นอย่างไรในอนาคตข้างหน้า หากไม่

ปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยจะมีโอกาสสูญสิ้นไป (ภัทราวดี มีชูธน, 2562 : ออนไลน์) ผู้เขียนจึงได้วิเคราะห์สถานะภาพ

ของศิลปะการแสดงพื้นบ้านโดยแบ่งช่วงเวลาออกเป็น 3 ระยะด้วยกัน สรุปได้ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงสภาวะการณ์ของศิลปะการแสดงพื้นบ้าน

ช่วงเวลา	บริบทการแสดงพื้นบ้าน	วิธีการถ่ายทอด	มิติทางสังคม
ระยะที่ 1	สะท้อนวิถีชีวิต พิธีกรรม สร้างความบันเทิง	สืบทอดด้วยความจำ ปากต่อปาก	สร้างความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล
ระยะที่ 2	ใช้ในการรวมกลุ่ม มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม	สืบทอดอย่างมีแบบแผน รุ่นสู่รุ่น ชุมชนสู่ชุมชน	สร้างอัตลักษณ์ ให้ชุมชนและประเทศชาติ
ระยะที่ 3	สภาวะเสื่อมสูญ ต้องการได้รับการฟื้นฟู	สืบทอดเฉพาะกลุ่ม	สร้างรายได้สู่ชุมชน ในเชิงธุรกิจการท่องเที่ยว

จากตารางวิเคราะห์สภาวะการณ์ของการแสดงพื้นบ้าน มีประเด็นที่ต้องได้รับการพัฒนา 3 ประเด็น ดังนี้ **ประเด็นที่ 1 การมองเห็นคุณค่าของคนในท้องถิ่น**

การมองศิลปะการแสดงเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง คนในชุมชนมองการแสดงพื้นบ้านเป็นเรื่องของความสนุกสนานรื่นเริง ซึ่งเป็นเรื่องทั่วไปในทางปฏิบัติหากแต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ในการแสดงพื้นบ้าน รวมถึงดนตรีประกอบเป็นสิ่งที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่สังคมความทรงจำภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เป็นเอกลักษณ์ที่มีความแตกต่างจากท้องถิ่นอื่น ศิลปะการแสดงพื้นบ้านจึงเป็นคุณค่าที่สำคัญของท้องถิ่นที่คนในชุมชนควรเห็นคุณค่าในจุดนี้เป็นอย่างยิ่ง

ประเด็นที่ 2 การตระหนักรู้ของคนในชุมชน

การมองสถานการณ์ของศิลปะการแสดงพื้นบ้าน คนในชุมชนเองยังไม่รู้สึกรู้ว่าวัฒนธรรมของตนเองอยู่ในสถานการณ์ที่กำลังสูญหาย โดยเฉพาะเมื่อพ่อครูหรือแม่ครูไม่สามารถทำการแสดงหรือถ่ายทอดได้ และเยาวชนในชุมชนตกอยู่ในอิทธิพลของวัฒนธรรมทางตะวันตกและตะวันออก ไม่ได้ให้ความสนใจในการสืบทอดเพื่อรักษาไว้

ประเด็นที่ 3 การจัดการศึกษาให้คนในชุมชน

การจัดให้มีหลักสูตรหรือวิชาหรือการเรียนด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนเอง ในระบบการศึกษาของโรงเรียนในชุมชนเป็นสิ่งที่ควรมี เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในระดับพื้นฐานกับเยาวชนรุ่นใหม่ และเพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดงให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เห็นการรำยรำ การละเล่น และดนตรีประกอบการแสดง

สร้างความคุ้นเคยและคุ้นชิน นอกจากนี้ยังเป็นส่งเสริมให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีกประการหนึ่งด้วย

ทิศทางของการแสดงพื้นบ้านในโลกยุคใหม่

การดำรงอยู่ของการแสดงพื้นบ้านในโลกยุคใหม่ท่ามกลางกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ศิลปะการแสดงพื้นบ้านวันนี้ควรมีการปรับตัวอย่างไร ผู้เขียนได้ทำการศึกษารวบรวมทัศนะจากศิลปิน ครูผู้สอน ผู้ถ่ายทอดและผู้มีบทบาทในการส่งเสริมการแสดงพื้นบ้านไว้ดังนี้

ภัทราวดี มีชูธน : ออนไลน์ ศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง (ละครเวทีและภาพยนตร์) ประจำปี พ.ศ. 2557 กล่าวว่า “ศิลปะพื้นบ้าน คือความดีความงามของคนในท้องถิ่น ไม่ต้องไปบอกเขาหรือว่าต้องปรับตัวอย่างไร แต่ควรส่งเสริมให้เขาได้เรียนรู้ ฝึกฝนจนมีทักษะ มีความชำนาญ พอมันมีมากเข้า เราก็เอาความคิดสร้างสรรค์ใส่เข้าไป เอาเทคนิคเข้าไปใส่ เขาจะรู้ได้เองว่าควรทำอะไร พลิกแพลงให้มันน่าสนใจกว่าเดิม และเอาไปต่อยอดทำอะไรได้บ้าง มันต้องรู้และเข้าใจมากพอแล้วมันจะผสมผสานได้เอง ที่สำคัญหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องต้องเข้ามาช่วยกัน บางทีถ้าเขาเข้มแข็งเขาก็อยู่กันได้อีก แต่บางทีที่เขาอ่อนแออยู่ ลูกหลานไม่ช่วยกันสืบทอด ก็ต้องเข้าไปมีบทบาทให้ได้รับการสืบทอดไปยังคนรุ่นต่อไปก่อน อย่าให้ศิลปะเหล่านั้นมันตายไปพร้อมกับศิลปิน เราต้องพัฒนาศิลปะพื้นบ้านให้อยู่ในสังคมอย่างมีเกียรติบนความเข้าใจรากฐานของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ”

อานันท์ นาคคง. 2562 : ออนไลน์ นักมานุษยวิทยา ดนตรีชาติพันธุ์ กล่าวว่า “สื่อพื้นบ้านจะอยู่ได้ใหม่ในโลกที่เปลี่ยนแปลง ตอบได้ว่ามีโอกาสทั้งอยู่ได้และอยู่ไม่ได้ แต่ถ้าจะอยู่ได้ก็ต้องยอมรับเงื่อนไขของการอยู่รอดในความเปลี่ยนแปลง เงื่อนไขของวิธีการสืบทอดความรู้ เงื่อนไขของเวทีในโลกเทคโนโลยีใหม่ และเงื่อนไขของศรัทธาความเชื่อที่ถูกบิดเบือนออกไปจากเดิม ไปสู่การใช้งานในพื้นที่และเวลาใหม่ คำว่าอนุรักษ์ อาจจะยังจำเป็นอยู่ เพื่อพุงความสำคัญของสื่อในเชิงประวัติศาสตร์ ที่มาที่ไป และการให้ความสำคัญของอดีตผู้เป็นเจ้าของกรรมวิธีการสร้างสรรค์ แต่ว่าก็ต้องหาทางพัฒนา ประยุกต์ให้เหมาะสมไปด้วย ซึ่งคำว่าเหมาะสม ไม่มีคำจำกัดความแน่นอนว่าเท่าไร อย่างไร ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความรู้ความเข้าใจของการพัฒนา การประยุกต์นั้น”

ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่าแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ควรจะได้รับความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นนักแสดง ประชาชนในพื้นที่ องค์กรภาครัฐและเอกชน รวมถึงหน่วยงานจากภาครัฐควรมีการรณรงค์ ประชาสัมพันธ์ และสร้างทัศนคติความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อให้ประชาชนคนในท้องถิ่นได้ตระหนักถึงความสำคัญ ของมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาอันมีค่าและอนุรักษ์ฟื้นฟู ซึ่งกระบวนการฟื้นฟูการแสดงพื้นบ้านสามารถทำได้โดยผ่านกระบวนการศึกษาค้นคว้าวิจัย ดังนี้

กระบวนการฟื้นฟูโดยการศึกษาค้นคว้าวิจัย

การสนับสนุนให้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัย โดยนำผลจากการทดลองสรุปเป็นองค์ความรู้ ความเข้าใจในศิลปะการแสดงพื้นบ้านอย่างถ่องแท้ แล้วนำผลการวิจัยมาใช้เพื่อปรับปรุงเสริมสร้างภูมิปัญญาศิลปะการแสดง ให้มีการยอมรับหรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ซึ่งมีกระบวนการวิจัยดังนี้

กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)

1. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญในด้านศิลปะการแสดง
2. กลุ่มครูผู้ทำการถ่ายทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ซึ่งคุณสมบัติเหมาะสมดังนี้
  - 2.1) ได้รับการถ่ายทอดมา
  - 2.2) เป็นผู้ทำการถ่ายทอดให้กับผู้รับการถ่ายทอด
  - 2.3) เป็นที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน
  - 2.4) สามารถให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลได้ตลอดช่วงระยะเวลาวิจัย

3. กลุ่มผู้รับการถ่ายทอด ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน
4. กลุ่มผู้มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับศิลปะการแสดงพื้นบ้าน

เก็บรวบรวมข้อมูล

1. สืบค้นข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research)
2. สืบค้นข้อมูลทางภาคสนาม (Field Research)
  - 2.1 การสังเกตการณ์ (Observation)
    - 2.1.1) การสังเกตการณ์แบบทั่วไป
    - 2.1.2) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม
  - 2.2 การสัมภาษณ์ (Interview)
3. วิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)
4. ประมวลผล และสรุปผลในภาพรวม (Holistic) จากการศึกษางานวิจัยและบทความ ผู้เขียนได้รวบรวมแนวคิดและทฤษฎีที่นิยมใช้สำหรับการศึกษาค้นคว้าวิจัยเพื่อฟื้นฟูภูมิปัญญาศิลปะการแสดงพื้นบ้านไว้ ดังนี้

แนวคิดและทฤษฎีที่นิยมใช้ในกระบวนการศึกษาค้นคว้าวิจัย

แนวคิดเรื่องท้องถิ่นนิยม (Localism)

คำว่า “ท้องถิ่น” มักจะมีความหมายที่ค่อนข้างหลากหลาย ส่วนใหญ่ในทางภูมิศาสตร์ท้องถิ่นจะมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันออกไป จุดรวมของแนวคิดท้องถิ่นนิยมและวัฒนธรรมชุมชนก็คือ มโนทัศน์ที่มีสาระสำคัญอยู่ที่การให้ความสำคัญกับวิถีคิดและองค์ความรู้ของท้องถิ่น รวมถึงชุมชนมีทรัพยากรฐานความรู้และภูมิปัญญาเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ทำให้มีศักยภาพในการส่งเสริมหรือฟื้นฟูวิถีการผลิตและวิถียังชีพดั้งเดิมขึ้นมาทดแทนเกษตรแผนใหม่ และการพัฒนาภายใต้ระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมนิยม บริโภคนิยม และค่านิยมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นตามกระแสโลกาภิวัตน์ นอกจากนี้แนวคิดท้องถิ่นนิยมยังถูกเสนอขึ้นเพื่อหาทางออกให้ประเทศจากวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อกลางปี พ.ศ. 2540 เพื่อรื้อฟื้นคุณค่าและสำนึกดั้งเดิมมาใช้เป็นฐานในการดำเนินชีวิตในสถานการณ์ปัจจุบัน

เช่นเดียวกับแนวคิดของอานันท์ กาญจนพันธุ์, 2543 : 11 ที่มองว่า “ท้องถิ่นนิยม” คือกระบวนการยืนยันตัวตนเพื่อต่อสู้บูรณะ ฟื้นฟูอัตลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อสู้กับกระแสโลกที่ทำลายอัตลักษณ์วัฒนธรรมให้เสื่อมลง และอัศวินเนตรโพธิ์แก้ว, 2546 : 184 ได้แสดงทัศนคติของสังคมนิยมในยุคโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่นไว้ว่า กระบวนการดังกล่าวเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างโลก (Global) กับ

ท้องถิ่น (Local) รวมตัวกันโดยมีเศรษฐกิจไร้พรมแดนเป็นตัวผลักดันให้เข้าสู่กระแสวัฒนธรรมและบริโภคนิยม และการแพร่กระจายค่านิยมของการบริโภคไปสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างรวดเร็วและรุนแรง และในขณะเดียวกันประเด็นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นก็นับว่าได้รับผลกระทบจากการเจริญเติบโตของระบบทุนนิยมด้วยเช่นกัน

ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีนี้ก็นิยมนำไปใช้กับงานวิจัยประเภทรวบรวมองค์ความรู้ เพื่อสำรวจวิถีชีวิตและองค์ความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนานหรืออาจจะสูญหายไปแล้วในปัจจุบัน เพื่อรื้อฟื้นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีคุณค่า นำไปสู่การจัดการความรู้ให้คนในชุมชนได้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง

แนวคิดทฤษฎีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity Theory)

นักทฤษฎีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมองว่าวัฒนธรรมมีทั้งสิ่งที่สามารถจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ วัฒนธรรมที่มีตัวตนและสามารถจับต้องได้ประกอบด้วย งานศิลปะ อาหาร เสื้อผ้า สถาปัตยกรรม ฯลฯ ส่วนวัฒนธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ ได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อ เป็นต้น วัฒนธรรมคือพฤติกรรมที่เกิดจากประสบการณ์เรียนรู้สิ่งที่คล้ายคลึงกัน มีการแบ่งปันความคิดร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้สึกของความเป็นเจ้าของ หรือความรู้สึกของความเป็นของ “เรา” ในหมู่สมาชิกในกลุ่มนั้น ๆ เมื่อบุคคลรับรู้หรือรู้สึกถึงตัวตนของตนเองและการแสดงออกของตัวอย่างเป็นอย่างไร คนเราจะเปรียบเทียบความคล้ายคลึงกันและความแตกต่างทางอัตลักษณ์ของตนเองกับบุคลิกลักษณะของผู้อื่นและตระหนักรู้ถึงตัวตนของตน เมื่อผู้คนตระหนักว่าตนเองมีความคล้ายคลึงกับกลุ่มวัฒนธรรมใด พวกเขาจะสร้างตัวตนของตนเองอยู่ในกลุ่มนั้น อัตลักษณ์ดังกล่าวเรียกว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการรวมกันของภาษา รูปแบบทางวัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคม ฯลฯ ที่กลุ่มบุคคลถึงว่าปัจจัยเหล่านี้ เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมของพวกเขา กล่าวได้ว่าศิลปะการแสดงพื้นบ้านยังมีบทบาทหรือเป็นสัญลักษณ์อยู่ในสังคม เพราะเรื่องราวในอดีตดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดผ่านการเล่าขานตำนานการเขียนการแสดงในงานเฉลิมฉลองและยังเลื่อนไหลอยู่ในปัจจุบัน

ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีนี้ก็นิยมนำไปใช้กับงานวิจัยประเภทรวบรวมองค์ความรู้ และวิจัยประเภทเชิงทดลองเพื่อต้องการศึกษาวิเคราะห์และนำมาซึ่งองค์ความรู้ด้าน

ประเพณี มรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ นำไปสู่กระบวนการถ่ายทอดผ่านการจัดการศึกษาเรียนรู้ และปลูกฝังความตระหนักรู้ในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง

แนวคิดเรื่องการฟื้นฟู (Revitalization)

Anthony F. C. Wallace (1956) ได้กล่าวว่ากระบวนการฟื้นฟูได้ถูกนิยามว่าเป็นความพยายามที่มีการไตร่ตรองอย่างเป็นระบบ และใช้สติของสมาชิกในสังคมเพื่อสร้างวัฒนธรรมที่น่าพอใจมากยิ่งขึ้น การฟื้นฟูจากมุมมองทางด้านวัฒนธรรม ผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการฟื้นฟูต้องตระหนักรู้ในวัฒนธรรมของตนและเนื้อหาส่วนใหญ่ของระบบวัฒนธรรม

คำว่า “การฟื้นฟู” หมายถึงการเปรียบเทียบสิ่งมีชีวิตซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดการฟื้นฟู โดยถือว่าสังคมมนุษย์เป็นสิ่งที่มีความมีชีวิต และวัฒนธรรมก็เป็นรูปแบบพฤติกรรมของสังคมที่ต้องเรียนรู้กันอย่างเป็นระบบ โดยสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการกระทำของวัฒนธรรม คือ การรักษาวัฒนธรรมให้มีความสมบูรณ์ที่สุด และทำให้เกิดความแปรผันให้น้อยที่สุด กระบวนการในการฟื้นฟูจึงเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นจากสมาชิกในสังคม และบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับขั้นตอนการฟื้นฟูนั้น จะต้องรับรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของพวกเขา ว่ามีความสำคัญที่เป็นระบบอย่างไร และต้องทำให้คนในวัฒนธรรมรู้สึกว่าเป็นวัฒนธรรมที่เขามีอยู่นั้นเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจและต้องมีการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ เพื่อระบุดุลลักษณะของพื้นฐานที่มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีนี้ก็นิยมนำไปใช้กับงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่ที่ชุมชนต้องการที่จะฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของท้องถิ่น ผ่านกระบวนการฟื้นฟู การปรับตัวของคนในชุมชนที่เรียนรู้ที่จะใช้กระบวนการฟื้นฟูประเพณีให้กลับไปกับกระแสโลกาภิวัตน์ และใช้ดึงดูดความสนใจของชาวบ้าน และเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในงานประเพณี อีกทั้งแนวคิดนี้ยังสามารถใช้ในการต่อรองกับภาครัฐในฐานะการท่องเที่ยวในชุมชน การดึงงบประมาณในการจัดงาน และยังใช้ในการต่อรองกับชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานได้

แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึงกระบวนการหรือชุดของการกระทำกิจกรรมหรือปฏิบัติการ

ที่ดำเนินการเกี่ยวเนื่องกับโบราณสถาน แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่เป็นวัฒนธรรมเชิงรูป และทรัพยากร วัฒนธรรมเชิงนาม ประเภทภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรม โดยมีความมุ่งหมายของวัฒนธรรมคือ การสร้างประโยชน์ สุข (สายัณต์ ไพเราะจิตต์, 2550) ซึ่งต้องทำความเข้าใจก่อน ว่าทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นมีกี่ประเภท และมีคุณค่าอย่างไร และเราจะจัดการกับทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่ออะไร ซึ่งการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม มี 3 ขั้นตอนดังนี้ (ธนิช เลิศชาญฤทธิ, 2554)

1. การประเมินความสำคัญ คือ การแปลความหมายความสำคัญของทรัพยากรวัฒนธรรมโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานการวิเคราะห์ หลักฐานเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรม และคุณค่าต่าง ๆ ของทรัพยากรวัฒนธรรม โดยการลงพื้นที่สำรวจ และทำการประเมินคุณค่าด้านศิลปกรรมของศิลปะ การแสดงพื้นบ้าน และศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การวางแผนการจัดการ คือ การกำหนดแผนการปฏิบัติงาน หรือแผนการจัดการที่เหมาะสม ในแผนการปฏิบัติงานควรจะมียุทธวิธีในการจัดการทรัพยากรที่กำหนด เป็นระยะยาว และผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับจากการจัดการ

3. การกำหนดรายการการจัดการ คือ การจัดการตามข้อเสนอแนะ และลำดับความสำคัญของทรัพยากร วัฒนธรรมที่ประเมินไว้ในขั้นตอนแรก โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมในพื้นที่การจัดการ ทรัพยากรวัฒนธรรม ทั้งนี้จำเป็นต้องอาศัยความรู้ และทักษะของผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ

ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีนี้นิยมนำไปใช้กับงานวิจัย ประเภทรวบรวมองค์ความรู้ และวิจัยประเภทเชิงทดลอง เพื่อพิจารณาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของมรดกทาง วัฒนธรรมในพื้นที่นั้นๆ แบ่งออกเป็น 4 ประการดังนี้ (ปิยะนารถ ริมทอง, 2556:22)

1. คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ เป็นมรดกวัฒนธรรม ที่มีหลักฐานความเป็นมาเด่นชัด สามารถศึกษาเรียนรู้เรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต

2. คุณค่าเชิงวัฒนธรรม เป็นมรดกวัฒนธรรมที่ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี และ วัฒนธรรม

3. คุณค่าเชิงสังคม เป็นมรดกวัฒนธรรมที่เป็น ภูมิปัญญาสิ่งก่อสร้างหรือเครื่องใช้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อ สังคมส่วนรวม

4. คุณค่าเชิงศิลปกรรม เป็นมรดกวัฒนธรรมที่มี คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ และรูปแบบเฉพาะที่แสดงความ เป็นอัตลักษณ์พื้นถิ่นในชุมชน

แนวคิดการเป็นแหล่งเรียนรู้

ความหมายของคำว่า “แหล่งเรียนรู้” พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้คำจำกัดความของ คำว่า “แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต” ไว้ว่าหมายถึง สถานที่ บุคคล หรือกิจกรรมที่สามารถให้ความรู้ให้ประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน ดังนั้นแหล่งเรียนรู้จึงเป็นสถานที่ซึ่งใช้ในการ จัดให้เกิดการเรียนรู้ หรือเป็นแหล่งให้การศึกษา สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (2542) ซึ่งให้ความหมายการศึกษาว่า หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม การถ่ายทอด ความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลง ความก้าวหน้าทางวิชาการ และการ สร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดการสภาพแวดล้อม การจัดการศึกษาเพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับประชาชน ทั่วไปมี 3 รูปแบบคือ 1) การศึกษาในระบบ 2) การศึกษา นอกกระบบ 3) การศึกษาตามอัธยาศัย

ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีนี้นิยมนำไปใช้กับงานวิจัย ประเภทรวบรวมองค์ความรู้ทั้งหมด เพื่อจัดให้มีหลักสูตร หรือวิชาหรือการเรียนด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่เป็น เอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนเองในระบบการศึกษา เพื่อให้เกิด การเรียนรู้ในระดับพื้นฐานกับเยาวชนรุ่นใหม่ ปลูกฝัง วัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดงให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เห็นการ ร่ายรำ การละเล่น และนอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมให้คนใน ชุมชนเห็นคุณค่าของศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีกด้วย

แนวคิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การ ส่งต่อความรู้ไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ในการส่งต่อหรือถ่ายทอดองค์ความรู้ อาจ จะเป็นไปโดยตั้งใจหรือไม่ก็ได้ด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไป Brundage และ Mackeracher (1980) ได้เสนอรูปแบบของ การถ่ายทอดความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 รูปแบบ ประกอบด้วย

1. การถ่ายทอดความรู้แบบควบคุมชี้แนะ (Directing) ช่วยให้ผู้เรียนได้รับทักษะและความรู้เฉพาะที่ จำเป็นในการทำกิจกรรม โดยผู้ถ่ายทอดให้ข้อมูลเกี่ยวกับ

เนื้อหาสาระในเรื่องที่เรียนรู้ในเวลานั้น ๆ ผู้เรียนรู้ไม่ต้องเสียเวลาค้นคว้าด้วยตนเอง สร้างความเชื่อมั่นและคุณค่าให้แก่ตัวเอง

2. การถ่ายทอดความรู้แบบอำนวยความสะดวก (Facilitating) ผู้เรียนรู้ค้นพบความหมายใหม่ เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เจตคติ ทักษะ และวิธีปฏิบัติการจากสิ่งที่เรียนรู้ เป็นการผสมผสานสิ่งที่ผู้เรียนรู้เคยเรียน เคยมีประสบการณ์มาก่อนเข้ากับสิ่งที่เรียนรู้ใหม่ เป็นการถ่ายทอดความรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพของตน

3. การถ่ายทอดความรู้แบบร่วมมือกัน (Collaborating) เป็นกระบวนการถ่ายทอดที่ผู้ถ่ายทอดและผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมกันแสวงหาความรู้และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ผู้ถ่ายทอดต้องทำตัวเป็นผู้ที่เรียนรู้คนหนึ่งเหมือนกับผู้เรียนคนอื่นๆ

สรุปได้ว่าการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้าน มีวิธีการถ่ายทอดได้หลายลักษณะ อาจใช้อายุเป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่มผู้รับการถ่ายทอด เพื่อให้สามารถใช้เทคนิคหรือวิธีการถ่ายทอดได้อย่างเหมาะสม และยังส่งผลให้การถ่ายทอดมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หรืออาจใช้วิธีการกลุ่มเกลาทางสังคมแบบค่อยเป็นค่อยไป ผู้รับการถ่ายทอดจะเกิดการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมในสังคมของตนเอง

ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีนี้ก็นำไปใช้กับงานวิจัยประเภทรวบรวมองค์ความรู้ทั้งหมด ที่ต้องใช้ศิลปินพื้นบ้าน หรือปราชญ์ชาวบ้านมาถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เรียน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการวัดการวิจัย

แนวคิดการอนุรักษ์วัฒนธรรม

ความหมายและแนวคิดการอนุรักษ์วัฒนธรรม นักวิชาการ องค์การ หน่วยงานต่าง ๆ ได้มีการให้ความหมายไว้ดังนี้ การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการทำให้วัฒนธรรมนั้นเข้มแข็งอยู่ได้โดยไม่ต้องปฏิบัติกรอย่างใด และการอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมที่หายาก หรือกำลังจะสูญหายไป และไม่สามารถคลี่คลายพัฒนาได้อีก เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังในการติดตามศึกษาค้นคว้าหาร่องรอยความเจริญทางวัฒนธรรมในอดีต ผู้เขียนจึงทำการศึกษาวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง ดังนี้

แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้าน

1. การจัดฝึกอบรม

โดยขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน ได้จัดให้มีการอบรมให้แก่วัยรุ่นได้เข้ามารับการถ่ายทอดการแสดงพื้นบ้านจากผู้สูงอายุ และผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านเป็นอย่างดี โดยให้ผู้สูงอายุและผู้มีความรู้ในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นผู้ถ่ายทอดให้กับวัยรุ่น

2. การจัดทำสื่อ

มีการจัดทำสื่อต่าง ๆ ในการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เพื่อให้วัยรุ่นเกิดความสนใจ และเผยแพร่การแสดงพื้นบ้านให้กับวัยรุ่น ได้เรียนรู้และสร้างความบันเทิงเป็นการสร้างคุณค่าให้กับศิลปะการแสดงพื้นบ้านได้อีกทางหนึ่ง เช่น เว็บไซต์ โฆษณา เป็นต้น

3. การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

ขอความร่วมมือกับสถานศึกษาให้มีการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนตระหนักถึงความเป็นไทย มีการสอนศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทยให้กับเด็กตั้งแต่เล็ก ๆ เพื่อวันข้างหน้าเด็กเหล่านั้นเติบโตเป็นวัยรุ่นจะเกิดความรัก ความห่วงใยในศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่บรรพบุรุษได้สั่งสมมาเป็นเวลานาน มีการนำเอาการแสดงพื้นบ้านของท้องถิ่นไปประยุกต์เป็นบทเรียนให้วัยรุ่นได้ศึกษาเรียนรู้ โดยใช้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ให้ความรู้และฝึกฝน ซึ่งถือว่าเป็นการนำภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในการอนุรักษ์ สืบทอดศิลปะการแสดง

4. การสนับสนุนจากภาครัฐ

กระทรวงวัฒนธรรม โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้จัดทำแผนการดำเนินงานการสนับสนุนการแสดงพื้นบ้านของไทย 5 แนวทาง ประกอบด้วย

- 1) ส่งเสริมสนับสนุนให้ศิลปินพื้นบ้านร่วมกันจัดตั้งเป็นสมาคมศิลปินพื้นบ้านแขนงต่าง ๆ
- 2) อุดหนุนงบประมาณให้กับสมาคมศิลปินพื้นบ้านและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดดำเนินการถ่ายทอดศิลปะการแสดงให้แก่เยาวชนในส่วนภูมิภาคต่าง ๆ
- 3) จัดประชุมสมาคม ศิลปินพื้นบ้านร่วมกันปรับปรุงการดำเนินงานของสมาคมฯ ให้มีประสิทธิภาพ
- 4) ส่งเสริมให้ศิลปินพื้นบ้านได้ร่วมแสดงในงานเทศกาล งานประเพณีต่าง ๆ ของท้องถิ่น

5) เผยแพร่แลกเปลี่ยนศิลปนิพนธ์ที่บ้านอาเซียน และประเทศต่างๆ

อีกทั้งกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ได้จัดทำโครงการพัฒนาทักษะและเทคนิคการแสดงพื้นบ้าน เพื่อพัฒนาศักยภาพศิลปนิพนธ์บ้านให้มีคุณภาพทั้งด้านทักษะ ความคิดสร้างสรรค์ และสติปัญญาด้วยความรู้ความเข้าใจในรากวัฒนธรรมไทย สามารถปรับปรุงพัฒนาการแสดงให้เหมาะสมกับยุคสมัยได้อย่างลงตัว และเพื่อสนับสนุนให้ศิลปนิพนธ์บ้านสามารถนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างอาชีพ สร้างรายได้ เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับประเทศอีกด้วย

ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีนี้ก็นำไปใช้กับงานวิจัยประเภทรวบรวมองค์ความรู้ที่ทดลอง เพื่อพิจารณาวางแผนขั้นตอนกระบวนการฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างรอบด้าน ผู้ศึกษาค้นคว้าวิจัยควรพิจารณาเลือกใช้ให้สอดคล้องกับศิลปะการแสดงพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นจึงจะมีประสิทธิภาพสูงสุด และการกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านก็เป็นอีกหนึ่งกระบวนการฟื้นฟูเพื่อให้คนรุ่นใหม่ตระหนักถึงความสำคัญและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ สืบทอดศิลปะการแสดงพื้นบ้านให้คงอยู่ จะต้องร่วมมือกับหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษา ชุมชน รวมไปถึงศิลปนิพนธ์บ้าน ล้วนต้องร่วมมือร่วมใจกัน

แนวทางการประยุกต์และออกแบบสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน

การสร้างสรรค์สิ่งใหม่จากความดั้งเดิม ต้องคำนึงถึงการนำเสนอประเด็นใหม่ด้วยการผสมผสานรูปแบบการแสดงพื้นบ้านดั้งเดิมกับวัฒนธรรมที่หลากหลาย แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์การแสดงเดิมไว้ คำนึงถึงการสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ ให้มีความสำคัญกับสังคมส่วนรวม การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ซึ่งการประยุกต์และสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านนั้น ต้องเริ่มจากการพัฒนาศักยภาพศิลปนิพนธ์บ้านก่อนให้มีคุณภาพทั้งด้านทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ และสติปัญญา ด้วยความรู้ ความเข้าใจ ในรากวัฒนธรรมไทย จากนั้นจะสามารถวิเคราะห์และพัฒนาการแสดงพื้นบ้านของตนเองให้เหมาะสมในแต่ละยุคสมัยได้อย่างลงตัว ซึ่งมีหลักการดังนี้ 1) กำหนดกรอบแนวคิด 2) กำหนดรูปแบบการแสดง 3) การออกแบบลีลาท่ารำ 4) การออกแบบเครื่องแต่งกาย 5) ดนตรีที่ใช้บรรเลง โดยสรุปรูปแบบการ

สร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ (นวลวิจิตรจันทร์, 2560) ดังนี้

1. การสร้างสรรค์แบบอนุรักษ์

แนวคิดการสร้างสรรคงานที่มุ่งเน้นการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันดั้งเดิมของท้องถิ่นที่กำลังจะเลือนหายไปจากสังคม หรือวัฒนธรรมบางอย่างที่สูญหายไปแล้ว ดังนั้นกระบวนการสร้างสรรค์จึงจำเป็นต้องใช้วิธีการค้นคว้าข้อมูลจากปราชญ์ท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อได้ทราบข้อมูลในการนำเสนอทางวัฒนธรรมในรูปแบบการอนุรักษ์ที่ถูกต้องหรือมีความใกล้เคียงตามแบบฉบับให้ได้มากที่สุด การสร้างสรรค์แบบอนุรักษ์นี้จะพบมากในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในอดีต วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น

2. การสร้างสรรค์แบบพัฒนาประยุกต์

แนวคิดในการสร้างสรรค์งานที่มุ่งเน้นการพัฒนาต่อยอดจากองค์ความรู้เดิม เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่มีความแปลกใหม่แปลกตาและสร้างสีสันทางการแสดงให้มีความสอดคล้องกับสภาวะการณ์ในปัจจุบัน การสร้างสรรค์รูปแบบนี้เป็นเพียงการใช้ข้อมูลท้องถิ่นเป็นแนวคิดพื้นฐาน โดยเน้นการใช้จินตนาการของผู้สร้างสรรค์เข้ามาเสริมในกระบวนการสร้างสรรค์ให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ สามารถสะท้อนแนวคิดในการแสดงได้ตรงตามวัตถุประสงค์

3. การสร้างสรรค์แบบนำเสนอเรื่องราวหรือวิธีการ

แนวคิดในการสร้างสรรค์งานที่มีการแสดงเรื่องราวเข้ามาประกอบ มุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นวิธีการ ลำดับขั้นตอน การสร้างสรรค์ในรูปแบบนี้จะพบมากในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต เช่น การนำเสนอเรื่องราวในอดีต วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับประเพณีต่าง ๆ ในชุมชนที่ต้องการสื่อให้เห็นภาพจากเรื่องราวการแสดง การสร้างสรรค์ในรูปแบบนี้สามารถนำแนวคิดของการสร้างสรรค์แบบอนุรักษ์ โดยคงความถูกต้องของกระบวนการ และใช้แนวคิดการสร้างสรรคแบบพัฒนาประยุกต์ เข้ามาช่วยในการสร้างสรรค์ที่เพิ่มความสมบูรณ์และความสวยงามของการแสดงได้อีกทางหนึ่ง

สรุปผล

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการฟื้นฟูศิลปนิพนธ์การแสดงพื้นบ้าน พบว่ามีปัจจัยหลายด้านที่

ส่งผลให้ภูมิปัญญาการแสดงพื้นบ้านกำลังจะเลือนหายหรือสูญหายไป ไม่ว่าจะเป็นด้านการมองเห็นคุณค่าของคนในชุมชนว่าการแสดงพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น ส่งผลให้มีการสืบทอดลดน้อยลง ต้องสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของ “มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน” ว่าเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจ ให้คนในชุมชนทุกคนได้มีส่วนร่วมรู้สึกรู้สีกว่าตนเองเป็นเจ้าของ ส่งเสริมความความมุ่งมั่นที่จะดำรงรักษาศิลปะการแสดงพื้นบ้านให้คงอยู่ไม่สูญสิ้น รวมถึงผลกระทบด้านกระแสโลกาภิวัตน์และความเจริญทางเทคโนโลยี ซึ่งผู้เขียนเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งว่า ต้องมีการปรับตัวการสร้างสรรคสิ่งใหม่แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์การแสดงเดิมไว้ รวมทั้งเปิดพื้นที่ให้ศิลปินพื้นบ้านได้มีเวทีในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศิลปะการแสดงให้กับเด็ก เยาวชน และประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม เข้าใจ “รากเหง้า” ของตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและประเทศชาติอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

แนวทางการแก้ไขปัญหาควรมีการสนับสนุนให้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัย ภูมิปัญญาการแสดงพื้นบ้าน โดยนำผลจากการทดลองสรุปเป็นองค์ความรู้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาค้นคว้าอย่างละเอียด ลุ่มลึก ฝังตัวจนเกิดความเข้าใจในศิลปะการแสดงพื้นบ้านอย่างถ่องแท้ แล้วนำผลการวิจัยมาใช้เพื่อปรับปรุงเสริมสร้างภูมิปัญญาศิลปะการแสดง ให้มีการยอมรับหรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน เหมาะสำหรับผู้สนใจศึกษาต่อด้านฟื้นฟูภูมิปัญญาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เพื่อร่วมฟื้นฟู

เอกสารอ้างอิง

- ฉันทพงษ์ สารรัตน์. (2562, กรกฎาคม-ธันวาคม). การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาการแสดงรำตรัด. ใน *วารสารศิลปศาสตร์*. 15(2): 339-361.
- ปิยวดี มากพา. (2555, กรกฎาคม-ธันวาคม). การสังเคราะห์งานวิจัยทางนาฏศิลป์. ใน *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ*. 14(1): 112-117.
- ปิยะนารถ ริมทอง. (2556). *การจัดการอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการจัดการเส้นทางเรียนรู้และท่องเที่ยววัฒนธรรมอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ภัทรวดี มีชูธน. (2562). ทิศทางของการแสดงพื้นบ้านในโลกยุคใหม่. สืบค้นเมื่อ 23 พฤศจิกายน 2563. จาก, <http://article.culture.go.th/index.php/gallery/3-column-layout-7/149-2019-07-04-04-44-28>
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2544). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานามีบุคส์พับลิเคชันส์.
- สายัณต์ ไพเราะญจิตร. (2550). *การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน

ศิลปะการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยการสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกความเป็นท้องถิ่นผ่านแนวคิดเรื่องท้องถิ่นนิยม ผ่านแนวคิดการฟื้นฟู และแนวคิดอัตลักษณ์และความทรงจำร่วม การหยิบยกเรื่องราวของศิลปะการแสดงพื้นบ้านมาบอกเล่า มาถ่ายทอดให้แก่คนในชุมชนและเยาวชนให้เห็นคุณค่า และต้องการที่จะอนุรักษ์อัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของท้องถิ่น ผ่านแนวคิดการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแนวคิดการอนุรักษ์วัฒนธรรม ทำให้เป็นที่รู้จักและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

กล่าวได้ว่า “กระบวนการฟื้นฟูศิลปะการแสดงพื้นบ้าน” มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้มรดกทางวัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นไม่สูญหาย เพราะการแสดงพื้นบ้านบ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่มีความหลากหลายและเชื่อมโยงกับความเป็นศิลปวัฒนธรรมไทย การแสดงพื้นบ้านนั้นมีมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ใช้ต้อนรับนักท่องเที่ยว ใช้แสดงในงานเทศกาลและประเพณี หรือสามารถใช้เป็นกิจกรรมบันเทิงและสนทนาการสร้างรายได้ให้ชาวบ้าน เป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนและชุมชนได้เป็นอย่างดี กระบวนการฟื้นฟูจะช่วยรักษาคุณค่าเอกลักษณ์เดิม และประยุกต์ออกแบบสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าใหม่ให้เหมาะกับยุคสมัย จึงจะทำให้การฟื้นฟูศิลปะการแสดงที่จะสูญหายไป สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน

- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2543). **พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- อานันท์ นาคคง. (2562). การประกวดดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน รวมศิลป์ แผ่นดินสยาม. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2563. จาก, <https://www.thaipost.net/main/detail/32815>
- อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว. (2546). **สื่อสันนิวาส**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นาครมีเดีย
- Anthony F. C. Wallace. (1956). Revitalization Movements. **American Anthropologist**. 58(2): 264-281.
- Brundage, Mackeracher. (1989). Adult Learning Principles and Their Application to Program Planning. **Ministry of Education** : 126.